

О.Ж. Ошанова*, С. Борибаева, Т. Орнықбай

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: oryntay73@gmail.com

БАЛАЛАР ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУДАҒЫ МЕДИАНЫҢ РӨЛІ: МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ШЕШІМДЕР

Балалар – Қазақстан қоғамындағы ең осал топтардың санатына жатады. Осы осалдықты еңсерудің жоғары қажеттілігін мойындау ретінде Қазақстан Конституциясына баланың әл-ауқатын қамтамасыз етуге бағытталған түрлі ережелер енгізілді. Ғылыми мақаланың мақсаты – отандық БАҚ-тың бала құқықтарын сақтау әдіс-тәсілдерін және ақпараттық қолдау алгоритмдерін анықтау. Ғылыми тұжырымдама мен идеяның негізі ретінде нақты қағида тұжырымдалған, яғни қоғамның әрбір мүшесі балаларды қорғауды және олардың денсаулығы мен әл-ауқаты үшін жауапкершілікті міндетті деп санайды, сондай-ақ осы бағыттағы отандық онлайн-медианың мүдделері мен жауапкершілік деңгейін саралау ұсынылады.

Авторлар кейбір қазақ тілді әлеуметтік желілер жауапкершілікті елемей, осы тақырыптардың моральдық және этикалық маңыздылығын түсінбей, сенсациялық және рухани құлдырауға әкеліп ұрындыратын жаңалықтардың өршуінің барған сайын қауіпті көздеріне айналуға деген қорытындыға келеді. Зерттеу барысында авторлар «оңай нысанға айналу» тұжырымдамасын алға тартады, онда бұқаралық ақпарат құралдары балалардың құқықтары мен психологиялық жағдайын ескермей, олардың өміріне көзсіз батылдықпен араласудың салдарын ескермей, «баланың жеке шекарасын» бұза отырып, жеке ақпаратты таратқан жағдайларда балалардың қауіп-қатердің тұзағына түсетіні сипатталады.

Сондай-ақ, мақалада балалар туралы БАҚ-та дұрыс ақпарат беру бойынша практикалық ұсыныстар, балалардың жанын жаралайтын деректермен жұмыс істеу ережелері берілген, сонымен қатар нақты мысалдар келтірілген, этикалық және құқықтық шектеулер сипатталған.

Түйін сөздер: медиа, балалар құқығы, қауіпсіздік, зорлық-зомбылық, этика.

O.Zh. Oshanova*, S. Boribayeva, O. Toktabay

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: oryntay73@gmail.com

The role of the media in protecting children's rights: problems and solutions

Children are one of the most vulnerable categories of Kazakhstani society. As a recognition of the high need to overcome this vulnerability, the Constitution of Kazakhstan has introduced various provisions aimed at ensuring the well-being of the child. The purpose of the scientific article is to find out the algorithms of coverage and information support for the observance of children's rights by the domestic media. The following maxim is formulated as the basis of the scientific concept and idea: every member of society considers it obligatory to protect children and take responsibility for their health and well-being, and the differentiation of interests and the level of responsibility of domestic online media in this direction is presented.

The authors conclude that some Kazakh-language social networks, ignoring responsibility and not realizing the moral and ethical significance of these topics, are becoming more and more dangerous sources of escalation of sensational and traumatic news. In the course of the study, the authors formulated the concept of an "easy target", which describes the complex risks that children are exposed to when the media disseminate personal information, violating the "private sphere of the child", without taking into account the rights and psychological state of children, the consequences of such interference.

The article also provides practical recommendations on the correct presentation of information about children in the media, rules for dealing with traumatic facts, examples, ethical and legal restrictions.

Key words: media, children's rights, safety, violence, ethics.

О.Ж. Ошанова*, С. Борибаева, Т. Орныкбай

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: oryntay73@gmail.com

Роль медиа в защите прав детей: проблемы и решения

Дети – одна из наиболее уязвимых категорий граждан казахстанского общества. Как признание высокой необходимости преодоления этой уязвимости в Конституцию Казахстана введены различные положения, направленные на обеспечение благополучия ребенка. Цель научной статьи – выявить алгоритмы освещения и информационной поддержки соблюдения прав ребенка отечественными СМИ. В качестве базиса научного концепта и идеи сформулирована сентенция: каждый член общества считает обязательным защиту детей и несение ответственности за их здоровье и благополучие, а также представлена дифференциация интересов и уровня ответственности отечественных онлайн-медиа в этом направлении.

Авторы пришли к заключению, что некоторые казахоязычные социальные сети, игнорируя ответственность и не осознавая моральное и этическое значение этих тем, становятся все более и более опасными источниками эскалации сенсационных и травмогенных новостей. В ходе исследования авторами была сформулирована концепция «легкой мишени», в которой описывается комплекс рисков, которым подвергаются дети в случаях, когда СМИ распространяют личную информацию, нарушая «частную сферу ребенка», не учитывая права и психологическое состояние детей, последствия такого вмешательства.

В статье также представлены практические рекомендации по корректной подаче информации в СМИ о детях, правила работы с травмирующими фактами, приведены примеры, описаны этические и юридические ограничения.

Ключевые слова: медиа, права детей, безопасность, насилие, этика.

Кіріспе

Балалардың қауіпсіз ортада өсуінің қамын жасау мемлекеттің ғана емес қоғамдағы барлық адамдардың міндеті. Ал балалардың жалпы өсуі үшін сау, қорғайтын, жағымды ортаны қамтамасыз ету де салмақты жауапкершілік.

Бұл тақырыпты зерттеудегі негізгі мақсат – еліміздің БАҚ-тарында балалардың құқықтары қалай қорғалып жүр және бұл бағытта қандай күрделі мәселелер бар екенін зерделеу әрі шешу жолдары қандай деген сұрақтарға жауап беру.

Бүгінгі таңда медиа балалардың ақпарат алу құқығын толық қанағаттандырып отыр ма, олар өз ана тілдерінде танымдық және ағартушылық бағыттағы білімге жеткілікті деңгейде қол жеткізе ала ма деген сауалдарды алға тарту – бұл да орынды болар еді, дегенмен бастысы – қауіпсіздік мәселесі болып тұр. Нақтырақ айтар болсақ, ең маңыздысы – ақпараттық құралдар мен әлеуметтік медиаларда ұсынылып жатқан ақпараттардың оң немесе теріс мазмұнда ұсынылатындығында. Біз мақаланы жазу барысында осы міндеттер межесінен шығуды мақсат еттік.

Еліміздің телеарналарында балалардың құқығы мен қауіпсіздігі мәселелеріне арналған арнайы бағдарламалар жоқ, тек қылмыс хроникалары мен жаңалықтар арасында ғана бұл мәселе айтылады. Ал балаларға қарсы жасалатын

түрлі қылмыстардың алдын-алу және ол туралы балаларды алдын-ала хабардар етіп отыратын бағдарламалар тіптен жоқ десе де болады. Бұл мәселелердің қоғамда кең талқыға салынуына масс медиа бастамашы болып, шешілуіне де ықпал еткені дұрыс болар еді.

Бұқаралық ақпарат құралдары балалардың қауіпсіздігі мәселесін қоғамдық және саяси күн тәртібіне енгізуде де маңызды рөл атқарады.

Бұқаралық ақпарат құралдарының балаларға деген көзқарасына қатысты маңызды мәселе – балаларға бағытталған жаңалықтардың аз қамтылуы. Бұқаралық ақпарат құралдарының назарында әрқашан баланың мүддесі емес, тұтынушының таңдауы болып келеді. Сондықтан балаларды зорлау, балаларға жыныстық зорлық-зомбылық көрсету сияқты оқиғаларды бұқаралық ақпарат құралдары зор ықыласпен жариялайды, ал балалар құқығының бұзылуы туралы мәселелерді талқылайтын немесе балаларды оңалту туралы әңгімелер мүлдем жетіспейді. Бала құқықтарына қатысты материалдардың аз жариялануының екі себебі болуы мүмкін: біріншіден, көрермендердің немесе оқырмандардың сұранысының болмауы; екіншіден, бала құқықтарын қорғау қызметін БАҚ-тар өте шектеулі ұғымда түсінеді деген сөз.

Қазіргі таңда балалардың құқықтық қауіпсіздігін сақтау – күнтіртібінде тұрған мәселе. Ең

бірінші кезекте, еліміздің дәстүрлі және онлайн медиадағы жасөспірімдер құқығының сақталуы ескерілуі керек. Өйткені бүгінгі күні әлеуметтік желілерде, сонымен қатар баспасөзде бала құқығын қорғау және оларға қатысты ақпараттарды жариялау кезіндегі этикалық қағидаттарды ұстануға қатысты ережелерге басымдық беріліп отыр. Нақты деректерде алға тартар болсақ, 2023 жылда Қазақстан көлемінде құқық бұзушылық бойынша 18 454 оқиға орын алса, мұның ішінде мектеп жасындағы білім алушылардың заңдық қауіпсіздігінің бұзылуына орай 2 435 іс қозғалған. Соңғы жарты жылдың ішінде жасөспірімдерге қатысты 252 қылмыс тіркелген, оның негізгі бөлігі олардың бойындағы зұлымдық іс-әрекеттерден туындаған. Бұдан бөлек, биыл жарты жылда зорлық-зомбылықты насихаттайтын 219 контент анықталған.

Еліміздегі мектеп жасындағы балалардың арасында өз-өздеріне қол салу дерегінің көбеюі және басқа да теріс әрекеттердің болуына, психологиялық қысым мен физикалық түрлі әрекеттердің көп жағдайда баланың таныстары мен туысқандары тарапынан орын алып жататыны себеп болатындығы туралы Ақпарат және қоғамдық даму министрі де атап өткен болатын (Мұратбекқызы, 2023).

БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) Қазақстандағы өкілінің орынбасары Летисия Баззии-Вейл әлеуметтік медианың және әлемдік немесе ұлттық деңгейде жарияланған ақпараттардың жасөспірімдердің жеке өміріне ықпалы зор болатынын кәсіби мамандардың үнемі есте ұстауы қажеттігін атап өткен болатын. Сонымен қоса ол мектеп жасындағы балалар үшін медианың кез келген түрі қолжетімді және жастардың ой-пікірін білу әрі үнін есту маңызды екенін және олар туралы ақпаратты жариялауда қандай да бір шектеулердің жоқтығын тілге тиек етті (Мұратбекқызы, 2023).

Қазіргі кездегі ең үлкен мәселе – журналистердің жасөспірімдер туралы материал дайындағанда немесе ақпарат жариялағанда олардың құқықтарын қорғайтын және ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған арнайы халықаралық деңгейдегі ережелер мен нұсқаулықтарының бар екенін ескермеуі болып отыр. Бұл орайда бір ғана БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясын айтсақ та жеткілікті. Сонымен

қатар арнайы кәсіби мамандар, яғни педагогтар, психологтар бірігіп әлеуметтік желілер мен медианың жас ұрпақтың психологиясына, психикасына әсері қандай, олардың манипуляцияға төзімділігі қандай деген сауалдар төңірегінде кешенді түрде зерттеулер жүргізу қажеттігі де қазіргі таңда жиі айтылып жүр.

Қазіргі күні дамыған мемлекеттер құқықтық тұрғыдан жапа шеккен жасөспірімдер туралы қандай да мәліметтердің таралуына заңдық шектеулер қойған. Ал біздің елде бұл мәселе әлі күнге дейін арнайы мемлекеттік деңгейде реттеу санатындағы салаға жатқызылмай отыр.

Зерттеу объектісі мен әдістері

Біздің зерттеуіміздің нысанасына балалар құқықтарын қорғауға қатысты халықаралық және Қазақстандық заңнамалық реттеу қағидалары мен бұл тақырыпты жазудың журналистерге арналған этикалық стандарттары алынды және олардың еліміздің дәстүрлі және онлайн медиадағы қолданысы теориялық және тәжірибелік тұрғыдан талданды.

Жасөспірімдердің жеке бас құқықтарының немесе ақпараттық қауіпсіздігінің бұзылу деректерін жинақтап әрі сараптау кезінде әлеуметтік желілер мен еліміздің танымал басылымдарында жарияланған мақалалар пайдаланылды. Сонымен қатар бұл материалдар тақырыптық, мазмұндық, жанрлық тұрғыдан жан-жақты талданып, әсіресе, әлеуметтік желілердегі жазбалардың қалың көпшілікке оң және теріс ықпалы сараланды.

Ең бастысы, жалпы медианың бала құқықтарын қорғау және сақтау жолындағы атқарар жауапкершілігі мен оның заңдық тұрғыдан бұзылуына қатысты деректер орын алғандағы қоғамның іс-әрекеті туралы шетелдік және отандық зерттеушілер мен құқық саласы мамандарының пікірлері бір бағытта жүйеленді және осы негізде нақты тұжырымдамалар жасалынды.

Әдебиетке шолу

Балалар қауіпсіздігі қоғамдағы басты мәселелердің біріне айналып отыр және бұл үлкен алаңдаушылық тудырады. Медиа тек қана балаларға қарсы жасалып жатқан қылмыстар туралы

ақпарат беріп қана қоймай, олар сонымен қатар балалардың қауіпсіздігі туралы арнайы ағартушылық бағдарламалар ұйымдастырулары керек. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы балалардың қауіпсіздігі және олардың құқықтарын қорғаудағы медианың рөлі туралы қазіргі кезде көптеген зерттеушілер еңбектер жазып жүр. Ал шетелдік зерттеушілер БАҚ пен әлеуметтік медиадан келетін қауіп-қатерлер туралы көптеген зерттеулер жүргізуде. Ендігі кезекте соларға тоқталайық.

Мәселен, шетелдік зерттеушілер онлайн медианың жасөспірімдерге қаншалықты деңгейде, яғни оң немесе теріс ықпал етіп отырғаны туралы (Evangelio, Gonzalez, 2021) сауалнама жүргізген, соның нәтижесінде онлайн қысым көрген білім алушылар бойкүйездік пен немқұрайлылық сезімдері бойларын жайлап, көңіл күйлері түскені туралы айтқан. Бұл дегеніміз әлеуметтік желінің теріс ықпалының жоғары екенін анықтап отыр.

Шетелдік ғалымдар онлайн басылымдардың, оның ішінде әлеуметтік желілер де бар, мектеп жасындағы балалардың физиологиялық тұрғыдан өсіп-жетілуіне, анықтар болсақ, олардың ұйықтау үдерісіне қандай деңгейде әсер ететіндігі жөнінде зерттеулер жасаған (Lund, Solvhoj, Danielsen, Andersen, 2021). Соның нәтижесінде, онлайн БАҚ пен ұйқтау үдерісі арасындағы байланыс 0–5 жастағы сәбилерге қарағанда 6–15 жас аралығындағы білім алушылар арасында өте тығыз деңгейде болатыны анықталып, ең есте ұстайтын мәлімет, яғни электрондық құралдарды пайдалану жасөспірімдердің ұйықтау мерзімін қысқартады, әрі оларды психологиялық тұрғыдан беймаза күйге түсіреді. Бұл ғылыми деректер кәсіби мамандар мен ата-аналар үшін дабыл қағатын жайт екені айтпаса да түсінікті.

Онлайн медиа өнімдерінің кез келген жастағы тұтынушыға қолжетімді екенін ескерсек, бұл орайда жасөспірімдердің психикасын бұзатын немесе теріс тәрбие беруге арналған материалдардың да еш шектеусіз таратылып жатқанын жоққа шығара алмаймыз, оның ішінде порнография да бар. Бүгінгі күнде, мұның ішінде балалар порнографиясы кең таралып отыр. Осы

орайда батыс ғалымдары әлеуметтік желілердің бұл тақырыптас әрі мазмұндас бейнеөнімдерді таратуға қаншалықты деңгейде әсер ететіндігін білу үшін зерттеулер жасаған. Нақтырақ айтар болсақ, олар 2020 жылы, танымал желі Twitter-ден алынған балалар порнографиясын тұтыну туралы мәліметтер негізінде сауалнама ұйымдастырып, бірқатар талдаулар жүргізген, соның нәтижесінде бұл әлеуметтік желінің балалар порнографиясы туралы ақпараттарды таратуға және оларды тұтынуға айтарлықтай деңгейде ықпал ете алатыны жайлы тұжырым жасаған (Raphael, 2021).

Біздің елімізде медиада және әлеуметтік желілерде балалардың құқықтарын қорғау мәселесі соңғы 3-4 жылда ғана қоғамдық талқылаулар нысанына айналды. Бұл бағытта құқықтық реттеу шаралары да заңдық тұрғыдан бекіді. Осыған қарамастан балалардың ақпараттық қауіпсіздігіне қатысты жүйелі зерттеулер жүргізілмей отыр. Дегенмен киберқауіпсіздік мәселесі мен интернеттен келетін қауіп-қатерлерге қатысты қазақ тілінде оқу құралы жарық көрді (Асылбеков, Исмаилова, 2019) және дәстүрлі немесе онлайн ақпарат құралдарында жұмыс жасайтын журналистер үшін балаларға қатысты ақпаратты даярлағанда қандай этикалық қағидаттар мен ережелерді алға тарту қажеттігі және оны кәсіби қызметте сауатты пайдалана білудің маңыздылығы туралы (Ли, Гай, 2018) ана тіліміздегі еңбектер қолжетімді болып отыр. Мақаланы жазу барысында бұл теориялық еңбектердегі ғылыми тұжырымдамалар басшылыққа алынды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Медиа мамандары жасөспірімдер туралы ақпарат жариялағанда немесе материал дайындағанда, бұл мәселенің өте жауапкершілікті әрі этикалық қағидаттары бар екенін бірінші кезекте ескерулері қажет екені дәлелдеуге жатпайтын ақиқат мәселе.

Елімізде жалпы әлеуметтік желілерді тұтыну үлесі қаншалықты деңгейде екенін саралап көрейік (Кесте -1).

1-кесте – Әлеуметтік медианы қолданушылар үлесі (Бектұр, 2022)

Бұл кесте әлеуметтік желілерді тұтынушылар арасынан жасөспірімдердің де тұтыну үлесі жоғары екенін көрсетеді.

Осы зерттеу мақаламызды жазу барысында еліміздің жасөспірім балалары арасында қандай медианың танымалдығы жоғары екендігін

анықтау барысында сауалнама жүргізіп көрдік, оның қорытындысын төмендегі кестеден көре аласыздар (Кесте-2. Балалар арасында танымал медианың түрі), нақтырақ айтсақ, балалардың 52,2 пайызы әлеуметтік медианы қолданатыны мәлім болды.

2-кесте – Балалар арасында танымал медианың түрі (www.gov.kz, 2023)

Еліміздегі БАҚ-тарда балалардың психологиясына теріс ықпал ететін материалдарды да шектеу қажеттігі қазіргі кезде көптеп айтылып жүр. Осы орайда министр Дархан Қыдырәлі: «Телеарналарда зорлық-зомбылықты азайту мақсатында ережесіз жекпе-жек сияқты спорт түрлеріне де шектеу қойып жатырмыз. Себебі

көп жағдайда сондай бағдарламаларды көрген жеткіншектер, әсіресе, мектеп балалары сол әдіс-тәсілдерді қолдану мақсатында кейде бір-біріне қол көтеріп жатады. Біз оны кейде байқамай, WhatsApp арқылы таратып жатамыз. Мысалы, қыздардың немесе ер балалардың бір-бірін аяусыз ұрып жатқаны туралы видеолар шарлап

жүреді. Ал сол қатыгездікті экрандағы қатыгездіктің туғызатыны белгілі», – деген болатын (Болатұлы, 2023).

Қазіргі кезде еліміздің бұқаралық ақпарат құралдары этикаға жат және біржақты мазмұн ұсынғаны үшін сынға ұшырауда. Балалар көбінесе оңай нысанаға айналуға және ақпарат құралдары баланың құқықтарына қатысты нақты мәселелерді қамтудан гөрі балаларды зәбірлеуге қатысты мәселелерге көбірек көңіл бөлетінін көруге болады. Бұл жағдайда балалардың жеке өмірі, құқықтары мен эмоциялары ескерілмейді.

Оқиғаларға негізделген сенсациялық репортаждар жетегінде кетіп, бұқаралық ақпарат құралдары баланың өмірін, эмоцияларын және құқықтарын таптайды.

Мұндай мысалдар біздің БАҚ-тарда жеткілікті, олар жауапсыздықтың шыңына жетіп, балалардың беделін түсіретін негізсіз қауесеттер таратады және болжамды деректерді ұсынады. Заңға қайшы келетін, яғни балалардың есімдері мен фотосуреттерін жариялауға тыйым салатын нақты ережелеріне қарамастан, мұндай балалар туралы хабарламалар толастамай отыр, әрі көп қаралым әкеледі деген желеумен өте көп жариялануда. Мысалы, «Шонжыда 12 жасар қызды зорлаған зейнеткер туралы тың дерек шықты» (Адилъенов, 2023) деген ақпаратты алайық, онда «оқиға Алматы облысы Ұйғыр ауданы Шонжы ауылында болған. 72 жастағы ер адам 12 жастағы оқушы қызды зорлады деген күдікке ілінді» деп хабарлана келіп және жәбірленушінің № 5 мектептің алтыншы сыныбында оқитындығы, әжесінің тәрбиесінде екені ашық жазылған, сонымен қатар күдіктінің барлық туған-туысқандары туралы да ақпараттар толық жарияланған. Бұл дегеніміз заңға қайшы.

Екінші бір «3 жастағы қос қызды зорлаған өгей нағашы атасы жайлы тың деректер шықты» деген ақпаратта да (kyn.kz, 2023) жәбірленуші қыздардың тұрғылықты жерлері Алматы облысының Бақанас ауылы екені, шешелерінің жеке басына қатысты мәліметтер де, мәселен «Бұл әйелдің егіз қызынан кейін екі жаста тағы бір баласы бар, үлкен балалары да бар дейді. Өзі 1997 жылғы. Жағдайы нашар, фазендада тұрады» – деп толық берілген.

Бұл туралы «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» заңға сәйкес, адамның жеке және биометриялық деректерін, оның ішінде ата-анасы және өзге де заңды өкілдері туралы мәліметтерді, жеке тұлғаны анықтауға мүмкіндік беретін өзге де мәліметтерді, зардап шеккен бала туралы

ақпаратты бұқаралық ақпарат құралдарында таратуға тыйым салынады. Біз мұны ұдайы естен шығармауымыз керек», – деді Ақпарат және қоғамдық даму министрі (Мұратбекқызы, 2023).

Сонымен қатар жасөспірім қыздардың сексуалдық қысымға ұшырағаны туралы да ақпараттар жиі жарияланып жүр. Мәселен, биылғы жылдың қыркүйек айында Түркістан облысы Төлеби ауданының 15 жастағы тұрғыны топтық зорлаудың құрбаны болған. бірнеше адам қызды зорлап, ұрып-соғып, болып жатқан сұмдықты камераға түсірген. Кәмелетке толмаған қыз туыстарына бұл жағдай туралы айта алмаған. Себебі қыздың анасының айтуынша, бұл іске қатысы барлар әлеуметтік желіге интим видеоны таратып жібереміз деп қорқытқан (Сапар, 2023). Бұл дегеніміз кибербуллинг, яғни жәбірленушіні қорқытып-үркітудің, психологиялық қысым жасаудың айқын мысалы.

Қазақстандағы арнайы ресми мәліметтерге тоқталатын болсақ, 2022 жылы елімізде 16 жасқа толмаған балалармен жыныстық қатынасқа түсу немесе соған мәжбүрлеу, жас балаларды азғындыққа салу фактісі бойынша 383 қылмыстық іс қозғалса, биылғы 6 айда 252 қылмыс тіркелген.

Мұндай үлкендер тарапынан жасөспірімдердің зорлық-зомбылық көру деректері жылдан-жылға көбейіп отыр. Мысалы, бір ғана Алматы облысында 2019 жылы 6 және 17 жас аралығындағы 100 бала осындай азапқа ұшыраған, бұл туралы «Егемен Қазақстан» газеті мәлімет таратқан болатын («Егемен Қазақстан», 2019). Бұл педофилдер тарапынан зорлық көрген балалар мен кәмелеттік жасқа толмаған жасөспірімдерге қатысты зәбірлеу оқиғаларын қоса алғандағы дерек. Бұл жерде өз қыздарына азғындық жасаған әкелердің де қылмысы әшкерленген. Ал осыған ұқсас туған жездесінен жүкті болып қалған жасөспірім қыздың да оқиғасы қоғамда көп шу тудырды (Мұқанова, 2023).

Таяуда Түркістан облысы Отырар ауданында балабақша күзетшісі бастауыш сыныпта оқитын бірнеше қызды зорлады деген күдікке ілінді («Егемен Қазақстан», 2023), Қылмыстық кодекстің 120-бабы 4-бөлігі «зорлау» бойынша қылмыстық іс қозғалған. Жедел-ізвестіру іс-шаралары барысында қылмыс жасады деген күдікпен Отырар ауданының тұрғынын ұстап, бірден қамауға алынған. Ер адам өз кінәсін мойындаған.

Бұл деректерден жас балалардың құрбандыққа айналып, олардың зорлық-зомбылық көруі еліміздің медиалары үшін сенсациялық тақырып деп танылып, қаралым жинаудың не-

гізгі құралы болғанын көруге болады. Жоғарыда келтірілген материалдардың тақырыптарының өзінен жаныңыз түршігеді. Бұл орайда медиасарапшы Молдияр Ергебековтің Қазақстан тұрғындарының көпшілігі әлеуметтік желіні пайдалануда жекелеген адамгершілік іс-әрекеттің немесе мәдениеттіліктің қарапайым қағидаларын сақтамайды деген пікірімен келіспеске болмас, сонымен қоса ол қарапайым көрермендер мен әлеуметтік желі тұтынушылары ғана емес, кәсіби журналист мамандардың да жасөспірімдердің құқығын бұзатын мазмұндағы медиаөнімдерге сыни көзқараспен қарай алмайтындығын және оларды бейтарап ұстаныммен бағамдай білмейтіндігін де атап өтеді (Мұратбекқызы, 2023).

Қазіргідей әлеуметтік желілер мен кез келген бейнеконтентке қолжетімділік артқан кезеңде, сонымен қатар цифрлық қосымша қолданбалардың саны көбейіп тұрған сәтте, оларды реттеу немесе заңдық тұрғыдан шектеулер қою мәселесі күрделеніп барады. Сонымен қатар контент өндірушілердің өз өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттырып әрі көп қаралым жинауды қамтамасыз ету жолында заңсыз әрекеттерге барып отырғанын жоққа шығара алмаймыз. Бұған интернетті арнайы теріс бағытта қолданушылардың да бар екенін қосыңыз. Осы себепті де медиа мамандары үшін адамгершілік қағидаларын ұстану және адамның жеке басының ар-ожданын сақтау бірінші кезекке шығып отыр (Ли, Гай, 2018).

Балалар құқығын қорғауға қатысты халықаралық деңгейде қандай заңнамалар мен нұсқаулықтар бар деген сауалға тоқталайық.

БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы

БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясының 16-бабында бірде-бір баланың жеке өміріне, отбасына немесе хат алмасуына заңсыз және ерікті түрде араласуға болмайды, сондай-ақ оның ар-намысы мен беделіне заңсыз түрде қол сұғылмауы керек делінген. Бала осындай заңсыз жеке өміріне қол сұғушылықтардан немесе шабуылдардан қорғауға құқылы.

Тағы да, Конвенцияның 40-бабында қылмыстық заңнаманы бұзды деп айыпталған күннің өзінде баланың жеке өміріне қол сұғылмаушылық сот талқылауының барлық кезеңдерінде қорғалуы керек делінген.

ЮНИСЕФ бұқаралық ақпарат құралдарында балалардың қызметін жариялаудың алты қағидасы мен нұсқаулығын жасаған:

- Баланың қадір-қасиеті мен құқықтарын құрметтеңіз.

- Сұхбат алу немесе бала туралы репортаж жасаған кезде баланың жеке өміріне ерекше назар аударыңыз.

- Баланың ең жақсы мүдделерін қорғау.

- Баланың жасына және өсіп-жетілуіне сәйкес оның көзқарастарына, пікіріне дұрыс назар аударыңыз.

- Баланың жағдайын жақсы білетін және кез-келген репортаждың саяси, мәдени, әлеуметтік салдары туралы жақсы бағалай алатын мамандармен кеңесіңіз.

- Балаға, оның ағасына, әпкесіне немесе құрдастарына қауіп төндіретін ештеңе жарияламаңыз (www.unicef.org, 2020)

Ендігі кезекте еліміздің ішкі заңнамаларына тоқталайық

Жасөспірімдердің ақпараттық қауіпсіздігі дегеніміз балалардың құқықтарын сақтай отырып, жеке мүдделеріне қол сұқпау және олардың денсаулығына және психологиялық-физикалық өсіп-жетілуіне зардап келтірмейтін ақпараттардан қорғауды қамтамасыз ету.

Елімізде кез келген медиа платформалар немесе онлайн-басылымдар арқылы жарияланатын жасөспірімдерге бағытталған ақпараттардың мазмұны мен тақырыбына, оның психологиялық оң немесе теріс ықпал-әсеріне қатысты, сонымен қатар оларды тұтыну және ой сүзгісінен өтуге қажетті нұсқаулықтар алу немесе арнайы тәрбиелік жұмыстар атқару жөнінде арнайы заң ережелері бар. Оның алғашқысы «Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы Заң» (adilet.zan.kz, 2018). Бұл заңның негізгі міндеті мектеп оқушыларының кез келген ақпаратты сүзгісіз немесе сыни көзқарассыз қабылдай беретін әлсіз тұстарын арнайы қарастыра келіп, оларды психологиялық шабуылдардан немесе теріс пиғылдағы жат ағымдардың ықпалынан сақтаудың алғышарттарын жасау. Осы заңның 15-бабында «Қазақстан Республикасының аумағында жас санаты белгісі жоқ ақпараттық өнімді таратуға жол берілмейді» – деп көрсетілген. Ал 4-тарауында балаларға тыйым салынған ақпаратты қамтитын ақпараттық өнімді көмелетке толмағандарға таратуға жол берілмейтіндігі айтылған.

Бұл заң қағидаларындағы назар аударарлық мәселе, балалардың құқығын бұзатын басылым материалдары, аудио және бейне өнімдер әлеуметтік желілерде таралған жағдайда жастардың заңсыз мазмұндағы өнімдерге қол жеткізе ал-

мауы үшін түрлі шектеулер қолданылатындығы нақты көрсетілген.

Біздің зерттеу тақырыбымыздың негізгі нысаны әлеуметтік медиа болғандықтан, осы бағыттағы құқықтық реттеу ережелеріне назар аударайық. 2023 жылдың 10-шілдесінде елімізде «Онлайн платформалар және онлайн-жарнама туралы арнайы заң қабылданды (adilet.zan.kz, 2023). Оның 14-бабында «Қазақстан Республикасының аумағындағы онлайн-платформаларда құқыққа қайшы контентті орналастыруға және таратуға тыйым салынады» деп жазылып және қандай мазмұндағы ақпараттардың заңсыз контент болып табылатыны нақтыланған.

Заңға қайшы келетін кез келген ақпаратты немесе медиаөнімдерді жариялауды болдырмау не болмаса шектеу қоюға қатысты іс-шаралар «Байланыс туралы» ҚР Заңының 41-1-бабына сүйене отырып орындалады. Бұл туралы төмендегідей көрсетілген: «Байланыс желілері және (немесе) құралдары жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің мүдделеріне нұқсан келтіретін қылмыстық мақсаттарда, сондай-ақ көмекке толмағандарды сексуалдық қанауды және балалар порнографиясын насихаттайтын бұқаралық (жария) іс-шараларға қатысуға шақыруды қамтитын, балаға қатысты кибербуллинг мақсатында, ақпаратты тарату үшін пайдаланылған жағдайларда, ҚР Бас Прокуроры немесе оның орынбасарлары ҚР ұлттық қауіпсіздік органдарына байланыс желілерінің және (немесе) құралдарының жұмысын, байланыс қызметтерінің көрсетілуін уақытша тоқтата тұру бойынша шаралар қабылдау туралы ұсыну енгізеді не бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы уәкілетті органға интернет-ресурстарға және (немесе) оларда орналастырылған ақпаратқа қол жеткізуді уақытша тоқтата тұру бойынша шаралар қабылдау туралы талаппен заң бұзушылықтарды жою туралы ұсыну енгізеді» (adilet.zan.kz, 2003). Бұл ережеге сәйкес, онлайн-платформаның иегері және өкілетті адамы арнайы комитеттің талап-ережелерін ескере отырып, 24 сағат көлемінде жасөспірім өміріне қауіп төндіретін материалды өз платформасынан алып тастауға міндетті болып табылады.

«Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы» Заңның 18-бабында қандай жағдайларда бейнеленетін адамның келісімі талап етілмейтіндігі нақты көрсетілген.

Елімізде азаматтардың бейнесін, фотосын нақты бір әлеуметтік желілерде жариялау және соған қатысты қосымша ақпараттар ұсыну ҚР

Азаматтық кодексінің 145-бабында көрсетілген ережелерге орай орналастырылады (adilet.zan.kz, 1994). Мәселен, 145-бапта төмендегідей көрсетілген:

1. Қандай да бір адамның суреттік бейнесін оның келісімінсіз, ал ол қайтыс болған жағдайда – мұрагерлерінің келісімінсіз пайдалануға ешкімнің де құқығы жоқ.

2. Басқа адам бейнелеген бейнелеу туындыларын (сурет, фотосурет, кинофильм және басқалар) – бейнеленген адамның келісімімен, ал ол қайтыс болғаннан кейін оның балалары мен артында қалған жұбайының келісімімен ғана жариялауға, қайта шығаруға және таратуға жол беріледі.

Жоғарыда біз еліміздің БАҚ-тары балалардың және олардың туғандары мен туысқандарының жеке бас құпиясын сақтамайды, жеке мәліметтерді ашық жариялайды деп айтқан болатынбыз, осыған орай бізде қандай заң баптары бар екен осыған тоқталайық. Бұл орайда ҚР Азаматтық кодексінің 144-бабында:

1. Азаматтың жеке өмір құпиясын, оның ішінде хат жазысу, телефон арқылы сөйлесу, күнделіктер, естеліктер, жазбалар, интимдік өмір, бала асырап алу, туу құпиясын, адвокаттық құпияны, медицина қызметкерінің, банк салымдарының құпиясын және Қазақстан Республикасының заңдарымен қорғалатын өзге де құпияны қорғауға құқығы бар.

2. Күнделіктерді, жазбаларды, естеліктерді және басқа құжаттарды жариялауға – олардың авторының келісімімен, ал хаттарды олардың авторы мен алушысының келісімімен ғана жариялауға жол беріледі. Олардың қайсыбірі қайтыс болған жағдайда аталған құжаттар қайтыс болған адамның артында қалған жұбайының және балаларының келісімімен жариялануы мүмкін – деп жазылған.

Тағы бір айта кететін мәселе «Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы» Заңның 10-бабында да азаматтардың жеке бас мәліметтерін заңдық тұрғыдан қорғау талаптары көрсетілген, бұған орай онлайн медианың иегері және өкілетті адамы:

2) дербес деректердің тұтастығын, сақталуын және құпиялылығын сақтауды қамтамасыз етеді;

3) пайдаланушының немесе оның заңды өкілінің келісімінсіз дербес деректердің таралуына жол бермейді;

4) пайдаланушының дербес деректерінің құпиялылығы бұзылған жағдайда оны дереу хабардар етеді;

5) «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» ҚР Заңында көзделген өзге де міндеттерді орындайды.

Бұл заңның үшінші тармағында онлайн-платформалардың қызмет атқаруының заңдық шектері анықталған, яғни оның иегерлері мен өкілдері:

8) кәметке толмағандардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі шараларды қабылдауға;

10) арнайы күзіреті бар ұйымдардың шешімі бойынша заңсыз деп танылған материалды немесе жас балаларға психологиялық қысым көрсетілген ақпаратты жариялаған және таратушы онлайн басылымдар өз жұмыстарына шектеу қоюы қажет деп есептеледі.

Бұқаралық ақпарат құралдары және баланың ақпарат алу құқығы дегенде тоқталар тағы бір маңызды мәселе бар, ол – балаларға ұсынылатын медиаөнімнің сапасыз мазмұны. Балалар теледидар көретін және бұқаралық ақпарат құралдарының басқа түрлеріне қол жеткізетін қоғамның маңызды бөлігін құрайды. Бірақ, өкінішке орай, қоғамның бұл бөлігі көрермендер ретінде жаңалықтар хабарларында да, баспа басылымдарында да назардан тыс қалады. Балаға сәйкес келетін тиісті ақпаратты алу баланың ақпарат алу құқығына жатады. Балаларға арналған жаңалықтар мазмұнының болмауына байланысты балалар немесе кәметке толмағандар газет оқуға онша қызығушылық танытпайды. FICCI – KPMG 2013 жылғы есебінде балалар мен жастардың назарын аудара алмау баспа индустриясына қауіп төндіруі мүмкін екенін атап өтті (www.internews.org, 2014).

Бұқаралық ақпарат құралдарына қатысты барлық сындарды былай қойғанда, біз жергілікті медианың бала құқықтарын ілгерілету бағытындағы бастамаларын көргіміз келеді. Өкінішке орай, бұл әзірге мүмкін болмай тұр.

Елімізде балаларға арналған «Балапан» телеарнасы жұмыс істейді. Әрине, онда бүлдіршіндер мен жасөспірімдер үшін неше түрлі қызықты хабарлар ұйымдастырылады. Салалық журналистика енді ғана белсенді дамып келе жатқан ел ретінде, бұл бастаманы құптарлық дейміз. Бірақ, бір өкініштісі, осы телеарнада балалардың құқығын қорғау немесе қауіпсіздігін сақтау мәселесіне қатысты бірде-бір ағартушылық бағдарлама жоқ.

«Бұқаралық ақпарат құралдары адамдардың санасына жақсы әсер етеді. Үкіметпен бірлесе отырып бұқаралық ақпарат құралдары баланың құқықтарын қорғау шараларын жүзеге асыру-

ға бет бұра алады, ал балаларды оқыту арқылы оларды өз құқықтарымен таныстыра алады. Алайда, бұқаралық ақпарат құралдары баланың құқықтарына әсер ететін мазмұнды ұсынуда мұқият және этикалық тұрғыдан сақ болулары керек. Балаларға «үнсіз аудитория» ретінде қарауға болмайды; керісінше, бұқаралық ақпарат құралдары оларға «мақсатты аудитория» ретінде қарауы керек» (Runam, 2021)

Қорытынды

Елімізде жасөспірімдердің заңдық деңгейде көрсетілген құқықтарының сақталуын және олардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету тек қана ата-ананың жауапкершілігіндегі мәселе емес, ол педагог, психолог сияқты арнайы кәсіби мамандардың ыждаһатын талап етіп қана қоймай, бұған қоғам болып жұмылуды қажет ететін күрделі сұрақ. Осыған орай медиа мамандары да бұл бағытта уақыттың үдесінен шығар шешімдерді ұсынып, бұл мәселенің этикалық қағидаттарын ұстану қажеттігі қазіргі таңдағы бірінші кезектегі қағидат екенін түсінгендері жөн.

Балалардың құқықтарын қорғаудағы бұқаралық ақпарат құралдарының атқарар рөлін сараптай келе, төмендегідей ұсыныстар айтқымыз келеді:

- Бұқаралық ақпарат құралдарының балаларға оң немесе теріс ықпалы туралы өте аз тәжірибелік зерттеулер жүргізілгендіктен, балалар өз пікірлерін білдіре алатын жерлерде мұндай зерттеулерді жүргізу ісін ынталандыру керек.

- Балалардың іс-әрекетін жариялауға қатысты заңдар мен нұсқаулықтардың сақталуына мониторинг жүргізетін агенттіктерге баланың келісімінсіз жеке өмірге қол сұғатын бұқаралық ақпарат құралдарын тез арада жазалау және жазалау үшін көбірек өкілеттіктер берілуі керек.

- Медиа агенттіктер журналистерді арнайы оқытуды ұйымдастырып, оларды балалармен жұмыс істеуге үйретуі керек.

- Елімізде жарық көретін балаларға арналған басылымдарда жасөспірімдердің құқықтық және медиасауаттылығын арттыратын материалдарды үнемі жариялап отыру қажет.

- Балаларға қатысты мазмұнды әзірлеу бойынша балалар арасында байқауларды жүйелі түрде ұйымдастыру және трансляциялау қажет.

Қоғамның балалар алдындағы жауапкершілігі, оның ішінде медианың атқарар ағартушылық және қауіпсіздік қызметтері қай кезеңде болмасын өзекті болып қала бермек.

Әдебиеттер

- Асылбеков У.Б., Исмаилова А.А. (2019) Киберқауіпсіздік: оқу құралы. – Алматы: «Бастау», 2019. – 360 б.
- Асылова Б.А. (2021) Дүниежүзілік балалар күніне арналған брифингте сөйлеген сөзі /19.11.2021. – Сілтеме: <https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/236286?lang=kk>
- Бектур Т. (2022) Еліміздегі әлеуметтік желінің қазіргі көрінісі // @timurbektur, 2022.
- Evangelio, C., Gonzalez, S. (2021) Cyberbullying in elementary and middle school students: A systematic review J Computers and Education, Volume 176, <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104356>
- Ли, Э. П., Гай, С. Р. (2018) Медиаэтика. Жас мамандар тәжірибесінен. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы. – 2018 жыл. – 304 бет.
- Lund, L., Sølvhøj, I.N., Danielsen, D. et al. (2021) Electronic media use and sleep in children and adolescents in western countries: a systematic review. BMC Public Health 21, 1598 <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11640-9>
- Pune, P. M., & Shashtra, N. (2020). Role of media in protection of child rights in India- a socio-legal perspective. Nyaayshastra Law Review, 2(1), <https://www.nyaayshastra.com/volume-2-issue-1>. <https://doi.org/10.17613/4ejx-7w44>
- Protecting the Rights of Children: The Role of the Media: Lessons from Brazil, India and Kenya, www.internews.org. – Available at: https://internews.org/wp-content/uploads/legacy/resources/InternewsEurope_ChildRightsMedia_Report_2014.pdf
- Raphael, R. O. (2021) How Twitter has been used for share pedophilia content in 2020: An empirical study. – Available at: <https://dl.acm.org/docs/Z0400000567>
- Coelho, R.R., Oliveira, J. (2021) How Twitter has been used for share pedophilia content in 2020: An empirical study. – Available at: <https://doi.org/10.1145/3470482.3479473>
- Guidelines for Journalists Reporting on Children, www.unicef.org. – Available at: <https://www.unicef.org/eca/media/ethical-guidelines>
- Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы ҚР Заңы 2018 жылғы 2 шілдедегі № 169-VI ҚРЗ. – Сілтеме: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1800000169>
- Онлайн-платформалар және онлайн-жарнама туралы ҚР Заңы 2023 жылғы 10 шілдедегі № 18-VIII ҚРЗ. – Сілтеме: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000018>
- «Байланыс туралы» ҚР Заңы туралы ҚР Үкіметінің 2003 жылғы 17 қарашадағы N 1153 қаулысы. – Сілтеме: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z0400000567>
- ҚР азаматтық кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-XIII. – Сілтеме: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_#z165
- 2023 жылғы Қазақстан Республикасындағы балалардың жағдайы туралы баяндама. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. – Астана, 2024//<https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/827552?lang=kk>

Электронды ресурстар

- Адилъенов И. Шонжыда 12 жасар қызды зорлаған зейнеткер туралы тың дерек шықты / orda.kz сайты, 19.04.2023. – Сілтеме: <https://kaz.orda.kz/shonzhada-12-zhasar-qyzdy-zorlaghan-zejnetker-twrly-tyng-derek-shyqty/> 02.01.2025
- Болатұлы Е. (2023) «Балалар қатыгез болып барады»: министр ережесіз жекпе-жек көрсетіліміне шектеу қойылатынын ескертті. – Сілтеме: <https://halyq-uni.kz/kozkaras/24621-balalar-katygez-bolyp-barady-ministr-erezhesiz-zhekpe-zhek-korsetilimine-shek-teu-koilyatynyn-eskertti/> 29.12.2024
- Мұқанова А. Жетісу облысында оқушы қыз жездесінен жүкті болып қалған. 11.10.2023. – Сілтеме: <https://kaz.inform.kz/news/zhetsu-oblisinda-okushi-kiz-zhezdesnen-zhukt-bolip-kalgan-labcd1/>
- Мұратбекқызы Ә., Бала құқығы – басты мәселе: Медиа мамандары арнайы ұсыным әзірледі/Ана тілі газеті, 27 сәуір 2023 жыл. – Сілтеме: <https://anatili.kazgazeta.kz/news/61768> 29.12.2024
- Сапар М. (2023) Адамшошырлық жайт: Төлеби ауданының 15 жастағы қыз топтық зорлаудың құрбаны болды, 11.10.2023. – Сілтеме: <https://onnews.kz/378/adamshoshyrlly-zhayt-t-lebi-audany-15-zhasty-y-zy-topty-zorlaudy-rbany-boldy> 29.12.2024
- Алматы облысында жасөспірімдерді зорлау оқиғасы көбейді, 12.12.2019. – Сілтеме: <https://egemen.kz/article/215654-almaty-oblysynda-dgasospyrimderdi-zorlau-oqighasy-kobeydi> 29.12.2024
- Отырарда балабақша қызметкері бастауыш сынып оқушыларын зорлаған/ «Егемен Қазақстан», 20.10.2023. – Сілтеме: <https://egemen.kz/article/351247-otyrarda-balabaqsha-qyzmetkeri-bastauysh-synyp-oqushylaryn-zorlaghan> 29.12.2024
- 3 жастағы қос қызды зорлаған өгей нағашы атасы жайлы тың деректер шықты. 4.10.2023. – Сілтеме: <https://kyn.kz/31877/3-zhasty-y-os-yzdy-zorla-an-gey-na-ashy-atasy-zhayly-ty-derekt-shy-ty> 29.12.2024

References

- Asylbekov, U.B., Ismailova A.A. (2019) Kiberkauipsizdik: oku kuraly. [Cybersecurity] – Almaty: «Bastau», 2019. – 360 b. [in Kazakh]
- Asylova, B.A. (2021) Duniezhuzilik balalar kunine arnalgan brifingte soilegen sozi. [Speech at the briefing dedicated to the World Children’s Day]. 19.11.2021. – Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/236286?lang=kk> [in Kazakh]

- Bektur, T. (2022) Elimizdeki aleumettik zhelinin kazirgi korinisi [Modern vision of the social network in the country]. – Available at: @timurbektur. [in Kazakh]
- Evangelio, C., Gonzalez, S. (2021) Cyberbullying in elementary and middle school students: A systematic review J Computers and Education, Volume 176, <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104356>
- Li, E. P., Gai, S. R. Mediaetika [Media ethics]. – Almaty: Ulttyk audarma biurosy. – 2018. – 304 b.
- Lund, L., Sølvhøj, I.N., Danielsen, D. et al. (2021) Electronic media use and sleep in children and adolescents in western countries: a systematic review. BMC Public Health 21, 1598 <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11640-9>
- Pune, P. M., & Shashtra, N. (2020). Role of media in protection of child rights in India- a socio-legal perspective. Nyaayshastra Law Review, 2(1), <https://www.nyaayshastra.com/volume-2-issue-1>. <https://doi.org/10.17613/4ejx-7w44>
- Protecting the Rights of Children: The Role of the Media: Lessons from Brazil, India and Kenya, www.internews.org. – Available at: https://internews.org/wp-content/uploads/legacy/resources/InternewsEurope_ChildRightsMedia_Report_2014.pdf
- Raphael, R. O. (2021) How Twitter has been used for share pedophilia content in 2020: An empirical study. – Available at: <https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/3470482.3479473>
- Coelho, R.R., Oliveira, J. (2021) How Twitter has been used for share pedophilia content in 2020: An empirical study. – Available at: <https://doi.org/10.1145/3470482.3479473>
- Guidelines for Journalists Reporting on Children, www.unicef.org. – Available at: <https://www.unicef.org/eca/media/ethical-guidelines>
- Balalardy densaulgy men damuyna zardabyn tizizetin akparattan korgau turaly KR zany [The Law of the Republic of Kazakhstan on the Protection of Children from information that harms their health and Development]. 2.06.2018. № 169-VI. – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1800000169> [in Kazakh]
- Onlain platformalar zhane onlain zharnamalar turaly KR zany [The Law of the Republic of Kazakhstan on Online platforms and online advertising]. 10.07. 2023 № 18-VIII. – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2300000018> [in Kazakh]
- «Bailans turaly» KR zany turaly KR Ukimetin 2003 zhylgy 17 karashadagy N 1153 kaulysy [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated November 17, 2003 No. 1153 «On the Law of the Republic of Kazakhstan «On Communications»] – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000567> [in Kazakh]
- KR Azamattyk kodeksi [Civil Code of the Republic of Kazakhstan]. 27.12.1994. №268-XIII. – Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_#z165 [in Kazakh]
- 2023 zhylgy Kazakstan Respublikasyndagy balalardyn zhagdaiy turaly baiondama. Kazakstan Respublikasynin Oku-agartu ministirligi [Report on the state of children in the Republic of Kazakhstan in 2023. Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan]. – Astana, 2024 // <https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/827552?lang=kk>

Electronic resources

- Adilchenov I. (2023) Shonzhya 12 zhasar kyzdy zorlagan zeinetker turaly tyn derek shykty. [A new fact about a pensioner who raped a 12-year-old girl has appeared in Chonzh] 19.04.2023. – Available at: <https://kaz.orda.kz/shonzhada-12-zhasar-qyzdy-zorlagan-zeinetker-twraly-tyng-derek-shyqty/> [in Kazakh]
- Bolatuly E. (2023) «Balalar katygez bolyp barady»: ministr erezhesiz zhekpe-zhek korsetilimine shekteu koiylatynyn eskertti [the minister warned that fights without rules will be limited]. 29.08.2023. – Available at: <https://halyq-uni.kz/kozkaras/24621-balalar-katygez-bolyp-barady-ministr-erezhesiz-zhekpe-zhek-korsetilimine-shekteu-koiylatynyn-eskertti/> [in Kazakh]
- Mukanova A. (2023) Zhetisu oblysynda okushy kyz zhukti bolyp kalgan [In Zhetysu region, a schoolgirl became pregnant from a relative]. 11.10.2023. – Available at: <https://kaz.inform.kz/news/zhetsu-oblisinda-okushi-kiz-zhezdesnen-zhukt-bolip-kalgan-1abcd1/> [in Kazakh]
- Muratbekkyzy A.(2023) Bala kutygy – basty masele [The rights of the child – the main issue]. 27.04.2023. – Available at: <https://anatili.kazgazeta.kz/news/61768> [in Kazakh]
- Sapar M. (2023) Adamshoshyrylyk zhait: Tolebi audanyndan 15 zhastagy kyz toptyk zorlaudy kurbany boldy [A terrible event: a 15-year-old girl from the Tolebi district became a victim of gang rape]11.10.2023. – Available at: <https://onnews.kz/378/adamshoshyrylyk-zhayt-t-lebi-audanyndan-15-zhastagy-yp-toptyk-zorlaudy-rbany-boldy> [in Kazakh]
- Almaty oblysynda zhasospirimderdi zorlau okigasy kobeidi [The number of cases of rape of teenagers has increased in Almaty region]. 12.12.2019. – Available at: <https://egemen.kz/article/215654-almaty-oblysynda-dgasospirimderdi-zorlau-oqighasy-kobeydi> [in Kazakh]
- Otyrarda balabaksha kyzmetkeri bastauysh synyp okushylaryn zorlagan [In Otrar, a kindergarten employee raped elementary school students]. 20.10.2023, – Available at: <https://egemen.kz/article/351247-otyrarda-balabaqsha-qyzmetkeri-bastauysh-synyp-oqushylaryn-zorlagan> [in Kazakh]
- 3 zhastagy kos kyzdy zorlagan ogei nagashy atasy zhaily tin derekter shykty [New facts about the step-grandfather who raped 3-year-old twins]. 4.10.2023. – Available at: <https://kyn.kz/31877/3-zhastagy-os-ypdy-zorla-an-gey-na-ashy-atasy-zhayly-ty-derekter-shy-ty> [in Kazakh]

Авторлар туралы мәлімет:

Ошанова Орынтай Жаңабайқызы – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың журналистика факультетінің ЮНЕСКО-ның журналистика және коммуникация кафедрасының қауымдастырылған профессоры, филология ғылымдарының кандидаты (Алматы қаласы, Қазақстан, эл. пошта: oryntay73@gmail.com);

Борибаева Сафура Болатовна – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың халықаралық қатынастар факультеті Дипломатиялық аударма кафедрасы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент кандидаты (Алматы қаласы, Қазақстан, эл. пошта: sofikazgu@mail.ru);

Орнықбай Тоқтабай – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың журналистика факультетінің ЮНЕСКО-ның журналистика және коммуникация кафедрасының докторанты (Алматы қаласы, Қазақстан, эл. пошта: ornyqbay@mail.ru);

Information about authors:

Oshanova Oryntay – Associate Professor of the UNESCO Chair in Journalism and Communication of Al-Farabi Kazakh National University, candidate of Philological Sciences (Almaty, Kazakhstan, e-mail: oryntay73@gmail.com);

Boribayeva Safura – Associate Professor of the Department of Diplomatic Translation, Faculty of International Relations, Al-Farabi Kazakh National University, Candidate of Philological Sciences, (Almaty, Kazakhstan, e-mail: sofikazgu@mail.ru);

Ornykbay Toktabay – doctoral student at the UNESCO Chair in Journalism and Communication, Faculty of Journalism, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: ornyqbay@mail.ru);

Келіп түсті: 11 наурыз 2025 жыл

Қабылданды: 26 мамыр 2025 жыл